

projektant miał i ma skrywaną tego świadomość, gdyż celowość całej architektury i infrastruktury jest rozproszona, a tym, co ją scala, jest jawny i mglisty zamiar globalizacji. Jak wiele podmiotów globalnych jest zainteresowanych globalizacją, tak jeszcze więcej różnych innych podmiotów na niższych poziomach jest zainteresowanych wykorzystaniem jej efektów, np. w zakresie zastosowania metod i narzędzi obserwacji i nasłuchu oraz agregacji i ekstrakcji pozyskiwanych danych. Sformułowana tu teoria rozproszonej, a zarazem konsolidowanej inwigilacji globalnej wskazuje na niejawne zamysły oraz jawne wdrożenia kontroli globalnej. Zamiary są udziałem mniej licznych nieznanymi oraz dosyć licznych znanych beneficjentów globalnych wpływów oraz pretendentów do uzyskania wiodącej globalnej pozycji.

1.2. Teza głębokiego warunkowania reakcji

Głębokie warunkowanie reakcji

Warunkowanie reakcji osadzone jest na oddziaływaniu za pomocą stwarzanych sytuacji oraz dostarczanych informacji¹⁹⁷. Głębia oddziaływań faktycznych, jak również informacyjnych zależna jest od ich powtarzalności, regularności, częstotliwości, wszechobecności i przenikliwości. Pod ich wpływem reagowanie z fazy natychmiastowego – samoczynnego odreagowywania przechodzi w fazę trwałego – skojarzeniowego warunkowania¹⁹⁸. Jako że głębokie warunkowanie odbywa się na poziomie umysłowym, nie zaś zmysłowym, przybiera postać sterowania informacyjnego¹⁹⁹. Jego elementami są manipulacja

¹⁹⁷ Edward Bernays, ojciec współczesnej manipulacji medialnej, opisuje tego rodzaju zagadnienia w książce *Propaganda*, przeł. R. Wierchoń, Wętkory, Wrocław 2020.

¹⁹⁸ Przykładem skojarzeniowego warunkowania są nieustające kampanie medialne łączące sformułowania dotyczące spakowanego plecaka czy domu w Hiszpanii i obrazy scen grozy mordowanych ludzi z oczekiwany (w sensie wystereotypowanymi) zachowaniami w postaci ucieczki z kraju. Owo warunkowanie jest aplikowane w obliczu wojennej eskalacji na Wschodzie i zapotrzebowania na wartościową siłę roboczą na Zachodzie, na co zwraca uwagę wielokrotnie Artur Bartoszewicz. Por. A. Bartoszewicz, *Donald Trump, Zielony ład, koniec wojny na Ukrainie?*, <https://www.youtube.com/watch?v=kBpShrEnTUI>.

¹⁹⁹ Por. szerzej T. Kaczorek, R. Łopatka, W. Dąbrowski, A. Dzieliński, *Podstawy teorii sterowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2023.

jako wprowadzanie w błąd informacyjną zawartością, oraz przemoc jako użycie siły przymusu informacyjnego sygnału²⁰⁰. Rolą manipulacji jest wywołanie mylnego wyobrażenia przekładającego się na późniejsze i akceptowane działanie, zaś rolą przymusu – zmobilizowanie do natychmiastowego i nieakceptowanego zachowania. Sterowanie przebiega w warunkach mniej lub bardziej fałszywej świadomości i zaprzeczonej wolności²⁰¹. Rozpoczyna się od manipulacji percepcją, która sprowadza się do celowej modyfikacji kontaktu jednostki i społeczeństwa z otaczającą rzeczywistością. Zakłócanie czynności poznawczych i operacji myślowych odbywa się poprzez skonkretyzowany albo umasowiony wpływ na ludzkie stany psychiczne i fizjologiczne²⁰². Już w latach siedemdziesiątych Toffler pisał o projektowaniu doznań przeżyciowych²⁰³. Projektowanie doznań zmysłowo-umysłowych polega na przetwarzaniu przeżyć i zarządzaniu nimi. Przetwarzanie jest działaniem informatyczno-taktycznym, a zarządzanie ma charakter cybernetyczno-strategiczny. Manipulację należy traktować jako sztucznie wytwarzane i precyzyjnie dopasowywane zniekształcanie postrzegania i pojmowania świata w drodze oddziaływania na percepcję zmysłową i refleksję umysłową²⁰⁴. Manipulacja ma miejsce wówczas, gdy prezentacja nie pełni roli reprezentacji, kiedy znaki tracą znaczenie, a obrazy przestają mieć odzwierciedlenie. Manipulowanie percepcją, jak pisze Dorothy E. Denning, „odnosi się do tych operacji informacyjnych, które mają oddziaływać na percepcję innych, aby wpłynąć na ich emocje, rozumowanie, decyzje i w ostatecznym wyniku także działanie”²⁰⁵. Ma-

²⁰⁰ Przymus informacyjny występuje m.in. jako przymus finansowy czy polityczny. Polega on na nieodpartym skłanianiu do nieakceptowalnych zachowań – nieracjonalnych lub niemoralnych. Przykładem są szkodliwe dla wszystkich dopłaty do nieekonomicznych nakładów w zieloną energię czy standardy równościowe lub przytłaczanie się do nieswoich wojen na Ukrainie czy Bliskim Wschodzie.

²⁰¹ Por. M. Błochowiak (red.), *Fatczywa pandemia. Krytyka naukowców i lekarzy, t. 1...* To książka, w której opisano fatczywą świadomość stanu, który nie miał miejsca w tak drastycznie zakłamanych rozmiarach.

²⁰² Por. A. Jastrzębski, *W obronie integralności człowieka. Próba adekwatnego ujęcia filozofii psychologii*, Eneteia Wydawnictwo Psychologii i Kultury, Warszawa 2011.

²⁰³ A. Toffler, *Szok przyszłości*, przeł. W. Osiatyński, E. Ryszka, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1974, s. 191.

²⁰⁴ Szerzej: A. Adamski, *Rola procesów bioelektrycznych w kształtowaniu percepcji zmysłowej i funkcji psychicznych człowieka. Studium bioelektrycznego systemu psychobiologicznego człowieka*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2006.

²⁰⁵ D.E. Denning, *Wojna informacyjna...*, s. 115.

nipulacja zakłóca wzajemne relacje i powoduje dezorientację. Węzi tracą autentyzm (są tylko wyobrażane) i autonomię (są sztucznie prowokowane). Tak manipulujący, jak również manipulowany przestają być sobą. Pierwszy udaje, że jest zmanipulowany, zaś drugi poddaje się manipulacji w mechanizmie sprzężenia zwrotnego.

Manipulowanie percepcją jest zarazem manipulacją świadomością, gdyż dotyczy całego człowieka, uderzając poprzez zmysły i docierając do umysłów²⁰⁶. Jako takie jest ściśle związane z operacjami psychologicznymi (oddziaływaniem na *psyche* – duszę) i ingerencjami fizycznymi (oddziaływaniem na *somę* – ciało). Polegają one na „wpływanu na zachowanie ludzi przez oddziaływanie na ich psychikę. Operacje te posługują się strachem, pożądaniem, logiką i innymi czynnikami mentalnymi. Manipulowanie percepcją może być ukierunkowane na jednostki, na grupy lub przedsiębiorstwa. Celem może być naród, jeżeli chodzi o wywarcie wpływu na politykę kraju, lub ludzkość, gdy chce się zmienić politykę międzynarodową”²⁰⁷. Dziś technologia znosi ograniczenia w zakresie możliwości wzajemnego oddziaływania ludzi na siebie. W warunkach znoszenia granic politycznych i ograniczeń prawnych kształtuje się pole zmagania siłowych, brutalnych, bezwzględnych i okrutnych eksperymentów na ludzkiej wrażliwej, bezbronnej i delikatnej psychice. Techniki manipulacji percepcją i świadomością obejmują:

- kłamstwo – zniekształcanie adekwatności treści przekazu lub integralności jego formy w celu podania nieprawdziwej informacji,
- oszustwo – ukrywanie ważnych elementów lub nadawanie im mniejszego znaczenia, podczas gdy elementy o mniejszym znaczeniu mogą być ubarwiane, by wydawały się ważne,
- oszczerstwo – podawanie wiadomości, które dyskredytują, zniesławiają, demonizują lub świadczą o braku ludzkich uczuć oponenta i mogą służyć do pozyskania poparcia adwersarza,
- spam – nękanie niechcianymi wiadomościami (wiadomościami śmieciowymi), absorbującymi czas, uwagę, miejsce na dyskach i moce obliczeniowe, oraz zmniejszającymi przepustowość sieci,
- cenzurę – ingerencję w masowo upowszechniane albo wzajemnie przekazywane treści informacyjne, polegającą na odmowie dostępu do niektórych rodzajów, zakresów czy źródeł informacji.

²⁰⁶ Szeroko omawia tę kwestię D. Winn w książce *Manipulowanie umysłem. Pranie mózgu, warunkowanie, indoktrynacja*, przeł. A. Sosenko, Wydawnictwo Moderator, Wrocław 2008.

²⁰⁷ D.E. Denning, *Wojna informacyjna...*, s. 115.

Wachlarz form manipulacji rozciąga się od drobnych niedomówień w indywidualnych relacjach aż po globalne wojny informacyjne. Różna jest w nich skala i głębia mylnego wyobrażenia oraz odmienne są sposoby i środki jego wywoływania. W manipulacji globalnej chodzi o przekazanie jak największej liczby wyobrażeń w jak najkrótszym czasie. Toffler stwierdził, że „w rzeczywistości nic tak dobrze nie służy z góry określonemu celowi, jak reklama”²⁰⁸. Ona bowiem wywołuje wrażenie pełnej dobrowolności pomimo swej uciążliwości. Zmanipulowane zmysłowość i umysłowość nie stawiają jej oporu, uznając ją za normalny i konieczny element otoczenia. Najdalej posuniętą manipulacją jest jej sankcjonowanie w każdym obszarze przy jednoczesnym nierozróżnianiu tego, co nią nie jest. W ideologicznie deklarowanym lub medialnie doświadczanym braku kontaktu z rzeczywistością wszystko wydaje się manipulacją jako zaplanowanym pozyskiwaniem wpływów²⁰⁹. Noam Chomsky w książce *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda* z 1997 roku²¹⁰ wyjaśnia, dlaczego demokracja nie działa. Jego zdaniem przede wszystkim dlatego, że społeczeństwa są kontrolowane przez wąskie grupy posługujące się propagandą. „Warunkiem skuteczności propagandy jest dotarcie z nią do warstw wykształconych, a ponadto niedopuszczenie do żadnych odstępstw od obowiązującej ideologii”²¹¹. Z tego właśnie powodu nie działają, a przynajmniej nie działają właściwie i w pełni ani demokracja jako mechanizm decyzji politycznych, ani rynek jako mechanizm decyzji ekonomicznych. Przykładowo źródłem upadku Stanów Zjednoczonych, jak pisze Piotr Tarczyński w książce o znamienym tytule *Rozkład. O niedemokracji w Ameryce*, jest mit wolnego rynku oraz mit wielokulturowości²¹².

²⁰⁸ A. Toffler, *Szok przyszłości...*, s. 146.

²⁰⁹ Zbigniew Brzeziński w *Wielkiej szachownicy* pisał w 1997 roku, że pragnienie władzy może doprowadzić nawet do wytworzenia fałszywego stanu zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego. Zdaniem Brzezińskiego „ludzie ogólnie nie chcą wojen, śmierci i zniszczenia, więc trzeba ich zmanipulować, aby zaakceptowali je jako zło konieczne w swoim własnym interesie”. D. Icke, *Iluzja percepcji*, cz. II..., s. 27.

²¹⁰ N. Chomsky, *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda*, Seven Stories Press, New York 1997, s. 64 i nast.

²¹¹ Epiphanius, *Ukryta strona dziejów. Nowy porządek świata. Nowy ład ekonomiczny. Globalizm. Trzecia wojna światowa. Masoneria i tajne sekty*, przet. Jacek W., Wydawnictwo Antyk Marcin Dybowski, Komorów 2008, s. 584.

²¹² P. Tarczyński, *Rozkład. O niedemokracji w Ameryce*, Znak Litera Nova, Kraków 2023.

Zjawisko manipulacji

Manipulacja stanowi drugie po inwigilacji ustalenie badawcze w postaci teorii globalnej, wskazującej na wyższy poziom globalnej kontroli, polegający na wytwarzaniu pożądanego i oczekiwanego w toku globalizacji stanu jednostkowej i zbiorowej świadomości oraz dyspozycyjności. Zjawisko manipulacji jest trudne do zdefiniowania ze względu na swą różnorodność i złożoność²¹³. W najbardziej ogólnym ujęciu polega ono na zamierzonym wywoływaniu mylnych przekonań o istniejącym stanie rzeczy oraz na inspirowaniu zachowań prowadzących do niechcianych konsekwencji. Zasięg, siłę i precyzję manipulacji radykalnie zwiększa zastosowanie cyfrowych technologii informacyjnych, komunikacyjnych i medialnych. Masowe i inwazyjne oddziaływanie za ich pomocą kreuje i programuje świadomość²¹⁴, wolność i uczuciowość nieprzygotowanych na to i niespodziewających się tego ludzi. Na poziomie lokalnym i globalnym są oni bezbronni wobec wyrafinowanych, przemyślanych, dopracowywanych i ukrywanych metod intelektualnego i emocjonalnego wpływu. Przykładowo Korporacja Rozwoju RAND jest powiązana z Tavistock, a zarazem jest najbardziej prestiżową placówką w zakresie kontroli polityki USA na każdym poziomie²¹⁵. Instytuty Tavistock nie tylko podejmują badania nad przyszłością, ale przyszłość tę profilują, zwłaszcza poprzez powodowanie zmian zbiorowej umysłowości.

Zasięg manipulacji jest zróżnicowany – od poziomu międzyludzkich relacji, przez kolejne poziomy społecznych interakcji, aż po poziom globalnej penetracji²¹⁶. Na tym ostatnim poziomie plasuje się ideologiczno-technologiczno-ekonomiczna manipulacja pod nazwą Wielkiego Resetu. Manipulacja na skalę globalną jest efektem działań transnarodowych koncernów medialnych, korporacji informatycznych, wytwórni rozrywkowych, agencji prasowych i pracowni wizerunkowych, posługujących się zunifikowaną reklamą gospodarczą, polityczną, kulturową i obyczajową²¹⁷. Prowadzą one wielobranżowo

²¹³ Por. A. Batko, *Sztuka perswazji, czyli język wpływu i manipulacji*, Wydawnictwo Helion, Gliwice 2022.

²¹⁴ Por. D. Domaradzki, *Siła umysłu. Sekrety programowania podświadomości*, Amazon Kindle, b.m.w. 2023.

²¹⁵ H. Pająk, *Bestie końca czasu*, Wydawnictwo Retro, Lublin 2001, s. 162.

²¹⁶ Por. F. Almeida, M.L. Kalinowski, *Manipulacja. W polityce, w reklamie, w miłości*, przeł. M.L. Kalinowski, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.

²¹⁷ Por. np. B. Stone, *Wszechmocny Amazon. Jeff Bezos i jego globalne imperium*, przeł. M. Gębicka-Frać, Wydawnictwo Albatros, Warszawa 2021.

i wielodostępowo zintegrowany marketing, wywołujący masowe wrażenie środowiska zgodnych przeświadczeń, usposobień, preferencji i uprzedzeń. Globalna unifikacja i integracja oddziaływań na poglądy, postawy i motywy zwiększa skuteczność manipulacji do tego stopnia, że może być prowadzona wręcz jawnie i oficjalnie, co niweczyłoby ją na poziomie lokalnym, a tym bardziej indywidualnym. Manipulacja im bardziej rozległa, tym może być bardziej ordynarna, a nawet prymitywna, gdyż i tak nie pozostawia manipulowanym wyboru, co oznacza, że nie sposób się do niej nie zastosować. Na tej zasadzie działa manipulacja np. globalnym ociepleniem, przeludnieniem czy terroryzmem, gdyż głosy krytyczne i tak nie mają szansy przebicia²¹⁸.

Wzajemne wspieranie się i uzupełnianie bodźców płynących pozornie z różnych kierunków wzmacnia siłę ukierunkowania myśli, wyborów i odczuć. Nakładają się na siebie i przenikają metody reklamowe, techniki marketingowe, chwytły wizerunkowe, doniesienia prasowe, dane sondażowe i kampanie propagandowe, prowadząc zgodnie do globalnej marketyzacji, makdonaldyzacji i disneizacji. Efektem manipulacji jest zmanipulowany obiekt, włączający się w zaprogramowane procesy, dzielący zafałszowane poglądy, realizujący zawoalowane cele i manifestujący sfabrykowane uczucia. Potwierdzeniem manipulacji jest brak jej świadomości i przekonanie o odporności na nią. Największe rozgoryczenie powoduje „poczucie, że człowieka wykiwano pozbawiając go czegoś, do czego miał niezbywalne prawo”²¹⁹. Dziś tzw. „kiwanie” nie ma charakteru incydentalnego i indywidualnego, ale programowy i masowy. Pokrywa się z zasięgiem wpływów ideologiczno-technologicznych. W układzie globalnym „kiwane” są całe społeczeństwa, poddawane sieciowej infiltracji i stymulacji. W ostatnich latach nie brakuje przykładów porewolucyjnych czy potransformacyjnych rozczarowań²²⁰.

Manipulacje w układach lokalnych mają bardziej motywy polityczne i przełożenia ekonomiczne. Z kolei w układzie globalnym jest inaczej, gdyż na skutek osłabiania siły państw narodowych umacniające swe wpływy korporacje transnarodowe mają do dyspozycji niemal nieogra-

²¹⁸ Por. J.T. House, J.B. Near i in., *Weather as a Force Multiplier: Owning the Weather in 2025*, <https://ia601605.us.archive.org/35/items/WeatherAsAForceMultiplier/WeatherAsAForceMultiplier.pdf>.

²¹⁹ G. Orwell, *Rok 1984...*, s. 45.

²²⁰ Również Polska przeżywa dylemat pookrągłostotowego rozczarowania. Powszechna jest świadomość, że nie o taką Polskę walczone i nie dla takiej się poświęcano. Por. L. Szymowski, *Operacja „Okrągły Stół”. Sekrety transformacji ustrojowej*, Capital, Warszawa 2021.

niczone zasoby ekonomiczne i technologiczne²²¹. W układzie globalnym podłoże masowej manipulacji jest ideologiczne, a rozwinięcie technologiczne. Ideologiczne założenia o niepoznawalności rzeczywistości obniżyły zaufanie do powszechnego doświadczenia, lokując je w przestrzeni indywidualnego myślenia. Z kolei technologiczne usprawnienia pozwoliły przekształcić przestrzeń indywidualnego myślenia na mechanizm zbiorowego działania. W procesie wirtualizacji indywidualna manipulacja ideologiczna przechodzi w masową manipulację technologiczną. Wmówiona rezygnacja z racjonalnego rozeznawania i moralnego rozstrzygania stwarza warunki do kreowania rzeczywistości i symulowania hiperrzeczywistości. Hiperrzeczywistością indywidualnego myślenia i zarazem zbiorowego działania jest globalne społeczeństwo informacyjne. Jest to symulakr oparty na ideologicznych uzasadnieniach oraz technologicznych usprawnieniach. Ideologia wbrew empirycznemu doświadczeniu i logicznemu rozumowaniu wmawia, że nie ma alternatywy wobec globalnego uzależniania każdego od wszystkiego²²². Natomiast technologia, wbrew dostrzeganym w niej możliwościom i postulowanym z jej udziałem rozwiązaniom, pozbawia ludzi i narody samodzielności i niezależności w każdej dziedzinie²²³.

Istota manipulacji

Każda (zamierzona i niezamierzona) manipulacja jest bezpośrednim – osobistym, albo pośrednim – systemowym działaniem prowadzącym w różnym stopniu do zmylenia i zniewolenia²²⁴. Najczęściej jest rezul-

²²¹ Szerzej: R.B. Cialdini, *Wywieranie wpływu na ludzi. Teoria i praktyka*, przet. B. Wojciszke, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Sopot 2023.

²²² „Człowiek żyjący na wsi w starym domu z miniaturową farmą jest niezależny w dużo większym stopniu niż człowiek mieszkający w mieście. Jest w stanie teoretycznie przeżyć bez gotówki, a co za tym idzie bez zawodowej pracy, i co najważniejsze bez pożyczek. Taki właśnie człowiek samowystarczalny jest największym przekleństwem systemu bankowego”. J. Białek, *Czas niewolników...*, s. 31. Z tego względu banki zabiegają o wiązanie ludzi ze sobą do końca życia, a nawet na pokolenia.

²²³ Przykładowo Ernst H. van der Beugel z Marshall Aid to Atlantic Partnership pisat, że Monnet i jego komitet w sposób nieoficjalny nadzorowali negocjacje, i jak tylko pojawiły się przeszkody, dyplomatyczna machineria była stawiana w stan gotowości. Jeśli Monnet zauważył, że dany kraj sprawia trudności, kierował sprawę do Departamentu Stanu USA. Richard N. Gardner powiedział, że „plan polegał na erozji suwerenności kawałek po kawałku”. D. Icke, *Iluzja percepcji, cz. II...*, s. 37.

²²⁴ Obszernie na ten temat por. J.E. Dimsdale, *Psychologia manipulacji*, przet. M. Kowalczyk, Wydawnictwo RM, Warszawa 2024.

tatem działań informacyjnych przekładających się na szersze pozainformacyjne zachowania, oddziaływania i relacje. Zniewolenie informacyjne to stan wyłączający świadome i swobodne podejmowanie decyzji w indywidualnie i społecznie istotnych sprawach. Stanowi zagrożenie powodowane planowanym i programowanym zamykaniem, domykaniem i uszczelnianiem klatek informacyjnych. Każdy człowiek żyje i porusza się w klatce własnej wiedzy: zdroworozsądkowej, naukowej, światopoglądowej, filozoficznej i religijnej. Normalne i naturalne jest to, że nie wszystko dostrzegamy, sprawdzamy, pojmujemy i wyjaśniamy. Dlatego potrzebujemy i poszukujemy godnych zaufania autorytetów, umożliwiających nam otwieranie owych klatek. Tymczasem za sprawą infiltracji technologicznej równowaga i miarodajność świadomości bywają zakłócanie i preparowane. Człowiek zachowuje się jakby o czymś nie wiedział, o czym jednak dobrze wie. O ile wcześniej też tak bywało, teraz stan ten jest sztucznie powodowany i z zewnątrz kontrolowany²²⁵.

Skala i inwazyjność oddziaływań psychofizycznych zagraża autentyczności i autonomii życia indywidualnego i społecznego. Dziś można w wymiarze globalnym kontrolować i regulować asortyment tego, co ludzie wiedzą, chcą i czują. Pod tym względem globalna sieć informacyjna stanowi śmiertelne zagrożenie ludzkości, gdyż służy przejmowaniu i formułowaniu świadomości. Obecnie to już nie uspołeczniona jednostka w kontakcie z otoczeniem (pod wpływem tradycji, w trakcie wychowania i na mocy własnego zaangażowania) kształtuje swoją osobowość, ale modelują ją i manipulują nią inni²²⁶.

Globalna infrastruktura informacyjna zamyka ludzi, a raczej ich umysły, w globalnej klatce, najbardziej totalitarnej z racji jej rozległości i bezalternatywności²²⁷. Zasięg globalnej klatki informacyjnej rozciąga

²²⁵ „Człowiek zaciągający kredyt nie jest świadom tego, że właśnie sam siebie sprzedał w niewolę. Na początku jest oszołomiony dobrami, które otrzymuje. Nawet nie zdając sobie sprawy, że rzeczy kupione na kredyt wcale nie są jego własnością i mogą mu być w każdej chwili odebrane. Dopiero po jakimś czasie przychodzi otrzeźwienie, a kiedy rosną stopy procentowe albo zmieniają się kursy walut, wtedy człowiek powoli uświadamia sobie, w co się wplątał”. J. Białek, *Czas niewolników...*, s. 33.

²²⁶ Ma to miejsce w różnych obszarach i z różnych pobudek, począwszy od gospodarki. Por. A. Wodecki, *Sztuczna inteligencja we współczesnych organizacjach. Jak autonomiczne systemy mogą wpływać na firmy, modele biznesowe i rynki?*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2021, s. 167 i nast.

²²⁷ Globalny charakter przybiera w pierwszym rzędzie wiedza naukowa, która również w pewnym sensie i zakresie ma mainstreamowo zamknięty charakter. Por. M. Kwiek, *Globalna nauka, globalni naukowcy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2022.

się na wszystkie sfery życia, a jej wyłączność polega na braku układu konkurującego z pozycji innego globu. W warunkach bezalternatywnego domykania globalnego obiegu informacji zachodzą najbardziej dogodnie warunki do manipulacji, grożące informacyjnym zniewoleniem. Człowiek jest zamykany w klatce informacyjnej, kiedy to, co wie, nie jest udziałem jego oddolnej, autonomicznej i autentycznej aktywności. Zniewolenie informacyjne ma miejsce, kiedy stan świadomości i związanej z nią emocjonalności jest odgórnie i sztucznie programowany.

Pola manipulacji

Manipulacja występuje na wszystkich możliwych polach ludzkiej aktywności. Piotr Legutko i Dobrosław Rodziewicz stwierdzają, że „żyjemy w czasach rozpowszechnionego przeświadczenia o wszechobecności manipulacji w sferze komunikacji, tej dotyczącej nie środków transportu, ale środków przekazu. Potęga jej wpływu na nasze postrzeganie świata, na nasze poglądy, gusty, nadzieje i obawy wszak musi stwarzać pokusę jej nadużywania”²²⁸. Zintegrowana i zunifikowana manipulacja świadomością i emocjonalnością przebiega na pięciu polach:

- 1) informacji jako treści poznawczej (infomanipulacja – cenzura) poprzez selektywny dobór treści; efektem jest dezinformacja, wprowadzenie w błąd; dotyczy percepcji obiektu – postrzegania,
- 2) ideologii jako konstrukcji myślowej (ideomanipulacja – propaganda) poprzez konstruowanie utopijnych programów; efektem jest mit, zdeformowanie poglądu; dotyczy procesów myślenia – pojmowania,
- 3) języka jako kodu znaczeniowego (semimanipulacja – slogan) poprzez wprowadzanie modyfikacji semantycznych; efektem jest nowomowa, przekodowanie znaczeń; dotyczy struktur orzekania – wypowiedzi,
- 4) technologii jako generowania wyobrażeń (technomanipulacja – symulacja) poprzez multimedialną wizualizację przekazów; efektem jest iluzja, pograżenie w nierzeczywistości; dotyczy intuicyjnego poglądu – światopoglądu,
- 5) cybernetyki jako inżynierii społecznej (cybermanipulacja – warunkowanie) poprzez zintegrowaną wirtualizację podprogową; efektem jest przejęcie, sterowanie zachowaniami; dotyczy ostatecznego rozstrzygnięcia – postępowania.

²²⁸ P. Legutko, D. Rodziewicz, *Mity czwartej władzy*, Zysk i S-ka, Poznań 2010, s. 145.

Najbardziej skuteczna manipulacja to taka, która rozgrywa się w sferze informacji, motywacji, semantyzacji, symulacji i automatyzacji. Pełna manipulacja to stan nieświadomego, akceptowanego, zwerbalizowanego, zinterioryzowanego i zautomatyzowanego podporządkowania w postaci uwarunkowania. Pełna manipulacja jest stanem: sensualnym, intelektualnym, emocjonalnym, mentalnym, werbalnym i wolicjonalnym. Zachodzi w przestrzeni totalnej aktywności umysłu trwale podłączonego do strumieni impulsów elektromagnetycznych, wywołujących zsynchronizowane wrażenia i wyobrażenia.

W następstwie inwazji cyberprzestrzeni na stan ludzkiej świadomości i wolności w realprzestrzeni kształtuje się trójfazowy mechanizm manipulacji:

- 1) faza sytuowania – polega na udawaniu przez manipulujących i obliczona jest na wykorzystanie naiwności, nieporadności i niewiedzy manipulowanych,
- 2) faza stymulowania – polega na udawaniu naiwności, nieporadności i niewiedzy przez manipulowanych przed manipulującymi i obliczona jest na ich zmylenie,
- 3) faza sankcjonowania – polega na udzielaniu przez manipulowanych przyzwolenia manipulującym na dalsze udawanie i skutkuje wytworzeniem zamkniętego kręgu udawania.

W ten sposób wytwarza się hiperrzeczywistość udawania²²⁹. Jej cybernetycznym mechanizmem jest sprzężenie zwrotne dodatnie, na zasadzie którego nakręcana jest spirala pozorów. W pierwszej fazie manipulujący usiłują oszukać manipulowanych, w drugiej manipulowani usiłują oszukać manipulujących, a w trzeciej manipulujący otrzymują od manipulowanych mandat na manipulację. W cyfrowym i sieciowym środowisku manipulowani niższego poziomu, chcąc zmanipulować manipulujących na wyższym poziomie, wchodzą w manipulację akceptując jej mechanizmy²³⁰.

²²⁹ Uwaga badaczy zjawiska manipulacji zwykle koncentruje się na metodach i narzędziach. Por. G. Hartley, M. Karinch, *Podręcznik manipulacji. Jak wpływać na innych? Jak na nich oddziaływać? Jak skłaniać, by postępowali tak, jak tego pragniemy?*, przeł. O. Kaczmarek, Bellona, Warszawa 2022. Tu natomiast akcentowana jest architektura całego systemu manipulacji.

²³⁰ Dotyczy to użytkowników globalnej sieci informacyjnej, o czym pisze Didier Lombard w książce *Globalna wioska cyfrowa. Drugie życie sieci*, przeł. J. Hutyra, MT Biznes, Warszawa 2009.

Zmanipulowana subiektywizacja prawdy

Zmanipulowana subiektywizacja prawdy odnosi się do tych wizji przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, na prawdziwości których nam samym zależy, zaś komuś innemu – manipulującemu zależy, abyśmy uważali, że sami tę prawdę odkrywamy. Szczególnymi przypadkami są wizje polityczne i ekonomiczne, oparte na projektowanej życzeniowości społeczeństwa pragnącego wielkości i dobrobytu. Przykładem manipulacji politycznej (niekoniecznie intencjonalnie) jest fałszywy sen o potędze, sugerowany w książce *Następne 100 lat* George’a Friedmana²³¹, zaś manipulacji ekonomicznej – nadzieja na złoty wiek rysowana w książce Marcina Piątkowskiego²³². Manipulację utrwała i legitymizuje nowoczesna, cyfrowa i sieciowa biurokracja. Pod jej wpływem człowiek staje się obiektem dezinformacji za pośrednictwem kontrolowanej informacji. Ukrywane przesłania biurokratycznej manipulacji dotyczą m.in.: przyzwolenia na korupcję, rezygnacji ze ścigania sprawców niektórych przestępstw, wyrozumiałości dla niekompetencji, instruktaży dokonywania nadużyć, systemowego rozkładu państwa, nadchodzących zagrożeń zewnętrznych, ostrzeżeń przed oporem wobec władzy, możliwości utraty pracy za poglądy, czy okazji do urządzania się na gruzach dobra wspólnego. Z góry zaplanowany system relatywizacji sugestywnie podsuwa subiektywne półprawdy w przebraniu obiektywnej prawdy o stanie państwa, interesie społecznym czy narodowej racji stanu.

W odniesieniu do amerykańskich realiów Thomas Sowell pisał, że „prawda nie może stać się własnością prywatną nie tracąc zupełnie swojego znaczenia. Prawdę szanujemy właśnie za jej wartość w komunikacji międzypersonalnej. Jeśli każdy z nas ma swoje własne prawdy, byłoby lepiej – uczciwiej, byśmy przestali posługiwać się tym słowem, tą koncepcją, i uznali, że na niczyich słowach nie można już polegać”²³³. Subiektywizacja prawdy to najskuteczniejszy sposób manipulowania człowiekiem. „Wykorzystuje ona bowiem do maksimum jego dobrą wolę, korzysta z rozpędu jej dynamiki, zwodzi i wodzi mocami jej własnej energii. Manipulowany nie zdaje sobie sprawy z tego, że jest

²³¹ G. Friedman, *Następne 100 lat...*, s. 215 i nast.

²³² M. Piątkowski, *Złoty wiek. Jak Polska została europejskim liderem wzrostu i jaka czeka ją przyszłość*, przeł. M. Lipa, Wydawnictwo Prześwity – Poltext, Warszawa 2023, s. 317 i nast.

²³³ T. Sowell, *Oni wiedzą lepiej. Samozadowolenie jako podstawa polityki społecznej*, przeł. S. Czarnik, Fijorr Publishing, Warszawa 2008, s. 143.

obiektem ukrytych strzelców, że ktoś oddziałuje zdalnie na jego wybory przez kształtowanie jego świadomości. Jest przekonany, że sam o sobie stanowi, że kieruje się prawdą. Wybiera nie wiedząc, że wybiera to, co już za niego i dla niego ktoś inny wybrał. Taki rząd duszami możliwy jest zwłaszcza dla tego, kto zdołał w swym ręku zmonopolizować środki masowego przekazu”²³⁴. Od 1989 roku kształtuje się i wzmacnia globalnie panujący monopol medialny, który ma charakter lewicowo-liberalny. Wyklucza on różnymi metodami, także pozaprawnymi, bardziej znaczącą konkurencję, pozwalając sobie na sprzeniewierzenie się rzeczywistości i kwestionowanie uczciwości. Nie ma już siły zdolnej skutecznie przeciwstawić się odgórnie narzucanemu – emergentnemu (jakościowo nowemu) porządkowi świata, niezgodnemu z oddolnymi potrzebami i oczekiwaniami²³⁵.

Diagnozowany stan informacyjnego zwiedzenia i prognozowany stan zniewolenia są funkcjami globalnie zacieśnianego monopolu na informacje, mającego miejsce w warunkach pozorowanego pluralizmu informacyjnego²³⁶. W sytuacji, kiedy wszyscy zdają sobie sprawę z panowania informacyjnego monopolu, zniewolenie ma ograniczony zasięg. Natomiast w sytuacji pozorowanego pluralizmu informacyjnego zniewolenie sięga o wiele głębiej. Pozorowany pluralizm informacyjny polega na dopuszczaniu różnych stanowisk (im więcej, tym lepiej), ale bez zachowania właściwych im proporcji, poświęcając np. tyle samo czasu stanowiskom rzeczowym oraz imaginowanym. Jeszcze gorzej

²³⁴ T. Styczeń, *Wprowadzenie do etyki*, Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 1995, s. 152.

²³⁵ Stwierdzenie to może wydawać się nazbyt ogólne, ale w rzeczywistości właśnie na tym polega globalizacja, że do głosu dochodzą tylko podmioty globalnie oddziałujące na ludzkie poglądy i postawy, z definicji wolne od lokalnych uwarunkowań. Proces ten określany jest mianem globalnej emergencji. Por. G. Ritzer, P. Dean, *Globalization. The Essentials*, Wiley Blackwell, b.m.w. 2018, s. 76.

²³⁶ Trudno było tego nie zauważyć chociażby w odniesieniu do medialnej prezentacji kampanii przedwyborczej na 47. Prezydenta Stanów Zjednoczonych. W jej trakcie przekonywano, że oboje kandydaci idą w poparciu „teb w teb”, co ostatecznie okazało się zastanawiająco daleko idącą pomyłką, jak np. w stanie Iowa, gdzie sondaż Ann Seltzer dla gazety „Des Moines Register” wskazywał na zwycięstwo kandydatki demokratów w stosunku procentowym 47 do 44 (*Takiego sondażu się nie spodziewali. Szok w Iowa*, <https://polskieradio24.pl/artukul/3442357,takiego-sondazu-sie-nie-spodziewali-szok-w-iowa>). Finalnie w stanie Iowa wygrał kandydat republikanów, zdobywając aż 56% głosów do niespełna 43% zdobytych przez demokratów (*Iowa President Results: Trump Wins*, <https://www.nbcnews.com/politics/2024-elections/iowa-president-results>). Skala pomyłki profesjonalnego sondażu wyniosła więc w przypadku samego wyniku Donalda Trumpa około 12 punktów procentowych.

jest, kiedy tym ostatnim poświęca się więcej uwagi niż tym pierwszym. Z pobudek ideologicznych i za sprawą narzędzi technicznych zmanipulowany przekaz wywołuje mylne wrażenie, że norma jest patologią, a patologia normą. Realny pluralizm informacyjny, chroniący przed informacyjnym zniewoleniem, wymaga dostosowania przekazywanych treści do ich znaczenia dla adresatów tych przekazów²³⁷. Nowa – obiektywnie narzucana normalność odbiega od tej subiektywnie spodziewanej, stając się na krótko nienormalnością do czasu jej przyswojenia i oswojenia, dopóki nie zastąpi jej kolejna – bardziej radykalna, niedorzeczna i niemoralna. Takie są bowiem fizyka, logika i etyka rewolucji. Konsekwentnie prowadzą one nie tylko do ograniczania wolności, ale również do wyłączenia ludzkiej rozumności²³⁸.

Manipulacja informacyjna i motywacyjna

Manipulacja w sensie ścisłym ma charakter informacyjny, a manipulowany nie ma jej świadomości. W sensie szerszym przebiega także w sposób pozainformacyjny, gdyż nie wyłącza świadomości manipulacji, a tylko wolność u manipulowanego. Od manipulacji informacyjnej odróżniają się manipulacja motywacyjna (dokonywana za pomocą obietnic korzyści) oraz interwencyjna (oparta na wywoływaniu obaw)²³⁹. Jak wiadomo, media zasadniczo są instytucją niedemokratyczną i nietolerancyjną. Mogą sobie pozwolić i pozwalają dosłownie na wszystko, nie licząc się z nikim i niczym w sferze ocen, norm, a nawet faktów. Wręcz z definicji mają do tego prawo i są pod tym względem wyjątkowo skrupulatnie chronione. Jak pisze Tadeusz Styczeń, „często

²³⁷ Najbardziej oczywistym dowodem na istnienie w Polsce zniewolenia informacyjnego o charakterze lewicowo-liberalnym, godzącego w narodowo-katolickie postawy i poglądy społeczne, jest przebieg i rezultat cyfryzacji telewizji naziemnej. Stacja telewizyjna podważająca panujący (lewicowo-liberalny) monopol dopiero po usilnych zmaganiach otrzymała koncesję i częstotliwości na nadawanie. Stan informacyjnego zniewolenia społeczeństwa zostanie jednak zniesiony dopiero wówczas, kiedy liczba takich stacji i siła ich sygnału będzie przekraczała 90% ogólnej liczby miejsc na multiplexach.

²³⁸ Właśnie tak miałyby przebiegać tzw. eksplozja inteligencji. M. Tegmark, *Życie 3.0. Człowiek w erze sztucznej inteligencji*, przeł. T. Krzyszoń, Prószyński i S-ka, Warszawa 2019, s. 178.

²³⁹ Przysługująca im ochrona określana jest mianem niezależności mediów, które stają się niezależne również od obiektywnej rzeczywistości. B. Klimkiewicz (red.), *Własność medialna i jej wpływ na pluralizm oraz niezależność mediów*, przeł. B. Klimkiewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.

jednak ośrodki zdalnego sterowania ludźmi nie umieją sobie zapewnić spodziewanej skuteczności oddziaływania na ich wybory drogą samego kształtowania ich przeświadczeń. Uciekają się wtedy do bardziej bezpośredniego, a przez to do bardziej jawnego sposobu manipulowania ludzkimi decyzjami²⁴⁰. Tymi sposobami manipulowania ludzkimi decyzjami są groźby i obietnice. Groźby odnoszą się do pozbawiania człowieka dóbr niezbędnych dla jego egzystencji i normalnego rozwoju, natomiast obietnice dotyczą zdobycia tych dóbr w ułatwiony sposób.

Styczeń wyjaśnia, że „formy i zasięg stosowanego alternatywnie czy łącznie przekupstwa lub terroru mogą być najrozmaitsze. Wspólne im obu jest to, co je różni od metod manipulowania za pośrednictwem informacji. Obie rezygnują z osłaniania prawdy jej pozorami”²⁴¹. Istotą wyrafinowanej manipulacji jest wprowadzanie w błąd poprzez instrumentalne wykorzystywanie prawdy²⁴². Natomiast manipulacja ordynarna rezygnuje z pozorów prawdy, osiągając te same cele poprzez nacisk lub korupcję. Logika systemowej manipulacji polega na przechodzeniu od jej postaci subtelnych i wyrafinowanych do brutalnych i ordynarnych. Co podczas manipulacji wydawało się wystarczające na początku, wymaga wzmocnień na dalszych etapach jej stosowania. Nie można nie dostrzegać tych zewnętrznych, pośrednich źródeł zagrożenia tożsamości człowieka. Trzeba również zdawać sobie sprawę z nieprzekraczalnej granicy ich zasięgu. Jest nią próg ludzkiej wolności²⁴³. Manipulacja, aby spełniała swoją rolę, musi się nasilać. Im bardziej jest demaskowana, tym bardziej bywa wymuszana. Po okresach inteligentnego wprowadzania w błąd ujawnia swoje oblicze, licząc na wytworzony stan uwikłania, skorumpowania i zastraszenia. Kolejnymi fazami rozwoju systemowej manipulacji są: medializacja, klientyzm, a wreszcie terror. Rządy oparte na dezinformacji zastępują rządy utrzymywane siłami grup interesów, a wreszcie uciekają się coraz częściej

²⁴⁰ T. Styczeń, *Wprowadzenie do etyki...*, s. 152–153.

²⁴¹ Tamże, s. 3.

²⁴² Skutecznie stosowaną metodą manipulacji jest przemycanie nieprawdziwych sugestii w wypowiedziach generalnie prawdziwych. Przykładem tego rodzaju manipulacji są słowa K. Schwaba, że „w 2020 roku na ulice wyszli ludzie wściekli i rozgoryczeni z powodów globalnych reakcji rządów na pandemię COVID-19, która była największym zagrożeniem dla życia i źródeł utrzymania ludzi od czasów grypy hiszpanki z lat 1918–19”. K. Schwab, P. Vanham, *Kapitalizm interesariuszy. Globalna gospodarka a postęp, ludzie i planeta*, przeł. M. Lipa, Onepress, Gliwice 2022, s. 98. W świetle statystyk to nie pandemia była zagrożeniem, ale przeciwskuteczne i wielorako szkodliwe działania rządów.

²⁴³ T. Styczeń, *Wprowadzenie do etyki...*, s. 123.

do zastraszania obywateli: opozycją, kryzysem, przestępczością, terroryzmem czy wojną.

Wielki stereopticon

Richard M. Weaver zauważył, że „establishment naszego wieku, który z wielu przyczyn pragnie utrzymać tradycyjne wartości lub właściwie uporządkowane nowe, skonstruował cudowną maszynę, którą nazwiemy wielkim stereopticonem. Zadaniem tej maszyny jest projekcja wybranych obrazków z życia w nadziei, że człowiek będzie naśladował to, co zobaczy. My, wszyscy mieszkańcy Zachodu, którzy znajdujemy się w zasięgu techniki, siedzimy na widowni”²⁴⁴. Nie ma jednak jednego mechanizmu manipulacji, ale jest ich wiele. Mogą się one wykluczać, lecz częściej ze sobą współgrają w ramach jednego systemu kontroli i nadzoru. Zasadniczo polegają na wyzyskaniu naiwności, roztargnienia, przygnębienia albo nieprzygotowania ludzi przez wyspecjalizowane, wyposażone i dofinansowane ośrodki wpływów. Jak bardzo perfidne, skuteczne i powszechne są mechanizmy manipulacji, ukazuje Orwell, kiedy opisuje jak „manifestowano, by podziękować Wielkiemu Bratu za zwiększenie przydziału czekolady do 20 gramów tygodniowo, kiedy przecież zaledwie wczoraj nadano komunikat o zmniejszeniu przydziału do 20 gramów”²⁴⁵. Orwell stawia pytanie, „czy możliwe, że wystarczą 24 godziny, aby wszyscy przelknęli to kłamstwo”²⁴⁶. Śledząc główne wydania wiadomości telewizji publicznej można się przekonać, że wystarczą również teraz. Media zajęte zwalczaniem pandemii uciekają się do łatwo i trudniej identyfikowanych sposobów wzmacniania władzy reżimu sanitarnego. Sposoby te są sztandarowym przykładem socjo-, psycho-, techno-, a nawet cybermanipulacji. Manipulacja ta ma przede wszystkim charakter kontekstowy, skojarzeniowy, odcuciowy i wrażeniowy. Jest tym skuteczniejsza i zarazem bezpieczniejsza, im bardziej odwołuje się do uczuć, których nie da się zmierzyć, im częściej sięga do faktów, które można dowolnie zestawiać, im szybciej przekazuje do innych tematów, nie dając szans na zastanowienie, im dłużej powtarza na różne sposoby to samo, aby osiągnąć efekt wyłączności, im mocniejsze rodzi doznania w celu zablokowania myślenia, im wię-

²⁴⁴ R.M. Weaver, *Idee mają konsekwencje...*, s. 96.

²⁴⁵ G. Orwell, *Rok 1984...*, s. 45.

²⁴⁶ Tamże.

cej wyciska łez z oczu, ażeby nikt nie śmiał upominać się o swoje, bo przecież inni mają gorzej. Serwisy wiadomości publicznej są starannie obmyślanymi z dokładnością do każdego słowa i gestu seansami manipulacji, podobnie jak zachowania osób na najwyższych stanowiskach w państwie.

Mechanizmy manipulacji opierają się na wiedzy „tajemnej” w tym sensie, że powszechnie nieznanej, nieudostępnianej, nienauczanej i niepopularyzowanej. Jest ona w posiadaniu tych, którzy sprawują rząd dusz, konstruują i zastawiają klatki wiedzy, do których wprowadzają proste, ale i światłe umysły. Manipulacja opiera się na znajomości i wyzyskaniu typowych dla danego społeczeństwa skłonności, np. do: negacji tego, co widzimy, bezpodstawnego oczekiwania na lepsze, poddawania się dyktatowi technologii, unikania uzasadnionych przypuszczeń, odżegnywania się od radykalizmu, niewyróżniania się wśród innych, bycia na czasie za wszelką cenę, oceniania tylko na podstawie znamion zewnętrznych, posługiwania się zbitkami pojęciowymi, unikania trudnych problemów, ulegania zmęczeniu informacją, tolerowania szumu informacyjnego, niedoceniań siły reklamy, niewiązania ze sobą odleglejszych zjawisk, narzekania na rzeczywistość, rezygnowania z wpływu na zmiany, impulsywnego reagowania na krzywdę, czy porzucania syntezy na rzecz analizy. Znajomość tych i wielu innych mechanizmów wykorzystywana jest przez służby zapewniające obsługę wizerunkową władzy do rozgrywania jej niepowodzeń i nadużyć.

Przykładem najbardziej bolesnej i ohydnej manipulacji jest medialne rozgrywanie dramatu smoleńskiego, nie tyle w celu zatarcia śladów prawdziwego przebiegu zdarzeń, co raczej w celu pograżenia społeczeństwa w stanie bezsilności wobec jawnej erozji niepodległości. Poniekąd mechanizm manipulacji bazuje na naiwności, ale w warunkach uwikłania technologicznego i systemowego rozpracowania jeszcze bardziej opiera się na udawaniu naiwności. Społeczeństwo w znacznej części nie jest naiwne i ma świadomość swego położenia²⁴⁷. Jest jednak zmuszane do udawania naiwności, co w manipulacji może okazać się równie wystarczające. Ważniejsza od świadomości rzeczywistości okazuje się zgoda na nierespektowanie jej w aktach politycz-

²⁴⁷ Wykazał to np. fakt większego poparcia dla Donalda Trumpa w wyborach na 47. prezydenta Stanów Zjednoczonych ze strony latynosów, którzy, jak zapowiadano, mieli go nie poprzeć. Stało się inaczej, gdyż i oni rozumnie zauważali, że zalew migrantami z Południa niszczy kraj, a tym samym nie służy amerykańskiemu społeczeństwu, do którego i oni się zaliczają. Por. *Kto, jak i dlaczego głosował w wyborach w USA?*, <https://defence24.pl/geopolityka/kto-jak-i-dlaczego-glosowal-w-wyborach-w-usa-analiza>.

nych i prawnych. Bardziej zmanipulowani są ci, którzy wiedzą, że jest inaczej w rzeczywistości niż według oficjalnych stanowisk, a mimo to pozostają bierni. Wiedza wyprzedzająca mówi, że łatwiej i skuteczniej niż spowodować naiwność, jest wymóc jej akceptację. Wbrew pozorom najbardziej i najskuteczniej zmanipulowany jest ten, kto udaje naiwnego, gdyż godzi się na taką rolę. Można wszystko z nim zrobić, ponieważ nie ma on odwagi, aby się sprzeciwić²⁴⁸.

Manipulacja publicystyczna

Najszerzej stosowana dziś manipulacja publicystyczna opiera się na stosowaniu typowych zwrotów językowych, które niczego nie wyjaśniają, ale skutecznie zbywają poruszane problemy. Wśród zwrotów tych wystarczy wymienić: „i tak się nic nie da zrobić”, „jakoś to będzie”, „nie ma sprawy”, „większość uważa, że”, „tak czy nie, nie bądźmy czarnowidzami”, „liczby mówią same za siebie”, „prawda leży po środku”, „większość ma rację”, „nigdy nie mów nigdy”, „jak wiadomo”, „mniejsze zło”, „wszystko jest względne”, „jestem przekonany, że”, „wszyscy są tacy sami”, „nic się nie stało”, „trzeba do końca sprawę wyjaśnić”, „poczekajmy na rozstrzygnięcie”, „wszyscy tak robią”, „musimy się dostosować”, „nikt nie ma monopolu na rację”, „nic lepszego nie da się wymyślić”, „zobaczmy, jak inni to robią”, „taki jest współczesny świat”, „nie jesteśmy pępkiem świata”, „uczmy się od innych”, „dajmy sobie czas”, „żarty się skończyły”, „wszystko odbyło się zgodnie z prawem”, „spójrzmy prawdzie w oczy”, „nie dajmy się zwariować”, „aby żyło się lepiej”, „skąd wziąć pieniądze?”, „mamy większość”, „ja tylko cytuję”, „ja tylko pytam”, „wszyscy wiemy”, „to pytanie nie do mnie”. Konfucjusz powiedział, że „z chwilą, gdy wypaczy się sens słów, nastąpi ostateczny koniec państwa i społeczeństwa”²⁴⁹.

²⁴⁸ „Przeciwieństwem naiwności jest podejście realistyczne. Główną zasadą jaką kieruje się realista, jest ograniczone zaufanie, zwłaszcza w sytuacji, kiedy jakieś opinie są narzucane zbyt nachalnie, a sprzeciw wobec nich traktowany jest jako herezja, której głoszenie grozi wykluczeniem”. Realizm to podejście ostrożne i zrównoważone, a nawet krytyczne i podejrzliwe, zgodnie z przestaniem Eneidy: „Nie ufam Grekom, nawet gdy niosą dary”. Tylko „zdrowy sceptycyzm pozwala człowiekowi ochronić się przed manipulacją”. M.A. Zamorski, *Wprowadzenie*, w: J. Białek, *COVID-19...*, s. 11.

²⁴⁹ D. Leszczyński, *Przedmowa*, w: E. von Kuehnelt-Leddihn, *Ślepy tor. Ideologia i polityka lewicy 1789–1984*, przeł. M. Gawlik, Wętkory, Wrocław 2007, s. 676.

Mniej znane, ale szeroko stosowane dziennikarskie metody manipulacji to: blokowanie refleksji, zajmowanie uwagi, równoważenie emocji, szybkie zmienianie tematu, wyciskanie łez, zagłuszanie sumień, żonglowanie przepisami, biegunowe wyostrzanie, jednakowe traktowanie wszystkich, zaciemnianie śladów, udawanie niewiedzy, pomijanie istotnych dowodów, udawanie naiwności, wmawianie niemoralności, wykorzystywanie ludzkich słabości, osvajanie z patologią, obniżanie poziomu kultury, przerywanie w pół zdania, wywoływanie chaosu²⁵⁰, milczenie wobec jawnych oszustw, powtarzanie niesprawdzonych wieści, korelowanie tematów, etykietowanie jako radykałów, ostrzeganie przed wymyślonymi zagrożeniami, przesądzenie o większości i mniejszości, dobieranie sondaży, wmawianie stanowiska większości, zarzucanie sytuacjami jednostkowymi, lekceważenie kontekstu kulturowego, terroryzowanie brakiem alternatywy, straszenie wybuchem wojny, wytwarzanie kompleksów niższości, pomijanie spraw najbardziej istotnych, wyzuwanie z tożsamości, przytłaczanie tytułami naukowymi, wytwarzanie pozornie przypadkowych skojarzeń, zaciskanie pętli bezsilności, bezradne rozkładanie rąk, zrzucanie wszystkiego na narodowe wady, pacyfikowanie nastrojów, ustalanie parytetów, wymuszanie jednoznacznych rozstrzygnięć – tak czy nie, przesądzenie o wyniku za pomocą sondaży, podawanie specjalnie dobranych danych, naigrywanie się z powagi sprawy, odsyłanie do lamusa, usprawiedliwianie słów zmianą sensu, wmawianie indywidualnego niedostosowania, przemycanie sugestii grą słów, zadawanie pytań z tezą, przyjmowanie za pewnik czegoś, co nie zostało udowodnione, budowanie fałszywych alternatyw, podrzucanie tez w cytatach, wykorzystywanie głosu lub wizerunku autorytetów, niedopuszczanie do głosu, wymyślanie albo wywyższanie autorytetów, przerzucanie winy na nieobecnych, wprowadzanie do przekazu elementów z innych przekazów, podpowiadanie związków przyczynowo-skutkowych, tworzenie w tle klimatu emocjonalnego, splatanie ze sobą różnych treści, dobieranie przebitek, konkludowanie w stylu „zawsze” i „pod każdym względem”. Często w celu manipulacji stosowane są też zwykłe przymiotniki, takie jak: wolny, niezależny, polityczny, ambiwalentny, popularny, podejrzany, kontrowersyjny, programowy, radykalny, powszechny, niejasny, atrakcyjny, autentyczny, bezstronny, bezsilny, bierny, fachowy, merytoryczny, spóźniony, istotny, ryzykowny, zdecydowany, niewystarczający, nadmierny lub niebezpieczny.

²⁵⁰ M. Orzechowski, *Chaos. Nowy porządek świata*, Wydawnictwo Muza S.A., Warszawa 2018.

Od posądzeń o manipulację nie są wolni również ci, którzy o niej piszą. Przykładem tego jest zwrot „tropiciele manipulacji”, sugerujący, że zjawisko to należy postrzegać w kategoriach sportowych lub detektywistycznych, gdy tymczasem dla wielu jest to sprawa najwyższej wagi. Aby ocenić, czy coś jest manipulacją czy nie, należy wziąć pod uwagę: treść, rodzaj, formę, język, miejsce, obszerność, sąsiedztwo, skalę, kontekst brzmienie, wymowę, wydźwięk, skutki, intencje i warsztat publikacji²⁵¹. Zarzuty formułowane wobec autentycznych demaskatorów manipulacji to: podejrzliwość, czarnowidztwo, niewiedza, brak dowodów, gołosłowność, paranoiczność, mitomania, snucie teorii spiskowych, bojaźliwość, niemoc, abnegacja, alienacja, nieudacznictwo, niedopasowanie, niechęć, nieuctwo i pesymizm. Trzeba przyjąć, że „nie ma i nigdy nie będzie skutecznych metod tropienia i rozbijania w naszych umysłach wszystkich manipulacji, jakie mogą zostać przeciw nam uknute. Prędzej czy później zmanipulowani zostaniemy. Ale nie pomoże nam wtedy popadanie w totalną podejrzliwość, i dostrzeganie manipulacji wszędzie i zawsze. Chyba że całkowicie zrezygnujemy z czytania, słuchania i oglądania przekazów informacyjnych i publicystycznych, rzecz jasna za cenę wyobcowania ze świata spraw publicznych”²⁵². By bronić się przed manipulacją publicystyczną, przede wszystkim należy: dbać o integralność własnego obrazu świata, mieć wolę samoobrony, nie bagatelizować problemu, analizować przekazy, zadawać niewygodne pytania, obserwować własne i innych reakcje, przyjmować przekazy z rezerwą, mieć dystans do samego siebie, oceniać warunki wiarygodności, umieć uzasadniać własne wybory, nie bać się logicznie wnioskować, mieć oczy szeroko otwarte, weryfikować podstawy pewności własnych sądów, nie unikać rewizji własnych sądów, wyzbyć się złudzeń co do łatwego tropienia manipulacji, łączyć pojedyncze przypadki w procesy i tendencje, więcej oczekiwać od wyżej stojących, dostrzegać powiązania i zależności, nie poprzestawać na tym, co już się wie, rekonstruować czyjeś intencje, nie komentować w oderwaniu od reszty, gromadzić więcej dowodów, odróżniać czynniki techniczne i etyczne, nie dawać się nabierać na slogany, rozeznawać kontekst zjawiska, nie popadać w myślenie spiskowe, ale poznawać spiski oraz regularnie korzystać z różnych mediów.

Formułowane powyżej wskazówki obrony przed manipulacją publicystyczną w odniesieniu do Wielkiego Resetu obnażają fakt, że wbrew nieoficjalnym zapewnieniom oraz oficjalnym deklaracjom nie prowadzi on do upowszechnienia dostępu do kapitału, lecz przeciwnie

²⁵¹ Por. S. Kizińczuk, *Techniki manipulacji*, Złote Myśli, Gliwice 2007.

²⁵² P. Legutko, D. Rodziewicz, *Mity czwartej władzy...*, s. 173.

– do wielokierunkowego wywłaszczenia najszerzych rzesz ludności świata, poczynając od rozwiniętej jego części. Dokonuje się to już od pewnego czasu z powodu zadłużenia, bezrobocia, kryzysów, spekulacji, opodatkowania, czy wyłączania całych gałęzi gospodarki²⁵³. Wielki Reset nie polega na nowym otwarciu, ale na radykalnym przyspieszeniu kontynuowanego od dekad planu globalizacji, sprowadzającego się w pierwszym rzędzie do nasilenia, poszerzenia i pogłębienia kontroli globalnej, nie zaś włączenia wszystkich interesariuszy do procesu współdecydowania o przeszłości.

Sterowanie za pomocą psychomanipulacji

O ile manipulacja percepcją ma charakter oddziaływania bardziej zewnętrznego, to psychomanipulacja jest oddziaływaniem od wewnątrz. Niepostrzeżenie wdzierają się do mózgu i rozprzestrzeniają na jego funkcje, zmuszając do odrzucania świadectwa zmysłów i ograniczając zdolność myślenia. Manipulacja percepcją wykorzystuje sugestywność zmysłów, a psychomanipulacja zmierza wręcz do osłabienia ich roli. Ideologia opisywanej przez George’a Orwella partii nie tylko negowała pośrednio świadectwo zmysłów, lecz samo istnienie świata zewnętrznego. „Za największą herezję uznawano zdrowy rozsądek. Najbardziej przerażało nawet nie to, że mogą zabić człowieka za odmienną poglądów, lecz że mogą mieć rację, bo przecież skąd naprawdę wiadomo, że dwa i dwa to cztery, lub że istnieje siła grawitacji, albo że przeszłość jest niezmienna. Jeśli zarówno przeszłość, jak i świat zewnętrzny istnieją wyłącznie w naszym umyśle, a umysł można kontrolować, co wtedy?”²⁵⁴. Ostatecznie psychomanipulacja powoduje utratę zaufania do samego siebie, do tego, co się wie i jak się rozumuje. Manipulacja percepcją i świadomością prowadzą do tego samego, ale mają odmienne podłoże – bardziej zmysłowe albo bardziej umysłowe. Zmanipulowanie zmysłowe ogranicza doświadczenia (otwarty kontakt z otoczeniem), zaś zmanipulowanie umysłowe blokuje rozumienie (zachowanie konsekwencji wnioskowań). Z powodu ideologicznie lub technologicznie wdrukowywanych uprzedzeń kontakt z rzeczywistością może być zredukowany (np. pytaniem: „skąd wiadomo, że istnieje siła grawitacji?”),

²⁵³ Nie są to zjawiska przypadkowe, jak pokazuje to np. G. Zuckerman w książce *Człowiek, który rozszyfrował rynki finansowe. Jak Jim Simons wywołał rewolucję quantów*, przeł. A. Doroba, MT Biznes, Warszawa 2020.

²⁵⁴ G. Orwell, *Rok 1984...*, s. 60.

a konsekwencja myślenia bywa blokowana (np. przez pytanie: „skąd wiadomo, że dwa i dwa to cztery?”²⁵⁵).

Wobec ograniczeń zewnętrznej możliwości i wewnętrznej zdolności kontaktu z rzeczywistością pozostaje alternatywa manipulacji i samomanipulacji. Bez trwałego, ciągłego i pewnego odniesienia do realnego otoczenia i oparcia na racjonalnym przewidywaniu wszystko staje się względne i podatne na wpływy. Ktoś kto tego odniesienia nie ma, choćby nie chciał i o tym nie wiedział, manipuluje innymi i samym sobą. W celu pełnej manipulacji opisywana przez Orwella partia „żądała, by odrzucić świadectwo własnych oczu i uszu. Taki był jej podstawowy, najważniejszy rozkaz”²⁵⁶. Rozkaz ten porównać można z kantowskim imperatywem kategorycznym²⁵⁷. Aby zatem zachować trzeźwy osąd, „należy bronić tego, co oczywiste i prawdziwe, [...] Truizmy nie kłamia, na nich należy się opierać”²⁵⁸.

Wbrew logice subiektywizmu, idealizmu, relatywizmu i sceptycyzmu „realny świat istnieje i jego prawa się nie zmieniają. Kamienie są twarde, woda jest mokra, przedmiot niepodtrzymywany spada w kierunku środka ciężkości ziemi”²⁵⁹. Programowe i systemowe zaprzeczanie realności i obiektywności świata stwarza więc dogodny grunt pod wszelkiego rodzaju psycho- i socjomanipulację. Tendencje manipulacyjne zmierzają do zapewnienia człowiekowi najszerszego pola symulowanego wyboru pomiędzy iluzjami rzeczywistości, wartości i powinności, a zatem pomiędzy urojeniami, upodobaniami i uroszczeniami (urojonymi roszczeniami)²⁶⁰. W konsekwencji człowiek zostaje wyobcowany z rzeczywistości, na stan której nie ma już wpływu. Umysł wysterowany z rzeczywistości staje się wobec niej bezbronny i bezradny, gdyż pogrąża się i anihiluje w nierzeczywistości. Dzieje się to do tego

²⁵⁵ To tak, jakby spytać, skąd wiadomo było, że cywilizacja zachodnia upadnie, o czym pisał już lata temu Florian Znaniecki w pracy *Upadek cywilizacji zachodniej. Wybór pism*, wybór pism A. Citkowska-Kimla, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2023.

²⁵⁶ G. Orwell, *Rok 1984...*, s. 60.

²⁵⁷ Kantowski imperatyw kategoryczny oznacza tu postawę zaprzeczania własnemu rozumowi, a nawet własnemu zmysłom w imię akceptacji narzucanych dogmatów, z którymi poznanie rozumu i zmysłów jest jawnie sprzeczne. Istotą bowiem imperatywów jest heteronomiczny zakaz, a zarazem autonomiczny autozakaz podnośzenia wątpliwości w odniesieniu do oczywistych niezgodności.

²⁵⁸ Tamże.

²⁵⁹ Tamże.

²⁶⁰ Por. R.J. Barrett, J.H. Jenkins (red.), *Schizofrenia, kultura i subiektywność – na krańcach doświadczenia*, przeł. J. Bobrzyński, K. Gdowska, Libron, Kraków 2005.

stopnia, że człowiek już nie wie, kim jest, skąd pochodzi, gdzie się znajduje, czego winien przestrzegać, co posiada, po co żyje i dokąd zmierza²⁶¹. Ostatecznie oznacza to cywilizacyjne przesunięcie do przestrzeni symulacji i sterowania w drodze niewidzialnej, nieodczuwalnej i niewyobrażalnej światowej wojny w cyberprzestrzeni, gdzie rozstrzygają się losy świata w realprzestrzeni²⁶².

Sterowanie w systemie globalnym

Sterowanie jest oddziaływaniem informacyjnym na kierunek, tempo i zakres już zachodzących albo dopiero rozpoczynających się zmian w rozpoznanym jako podatnym na nie (sterownym) otoczeniu lokalnym, a nawet globalnym. Zakres rozpoznania podatności na sterowanie, pokrywający się z zakresem oddziaływania, zależy od możliwości technicznych, inspiracji ideologicznych i motywacji ekonomicznych oddziaływania sterującego. Pokrywa się on z rozprzestrzenianiem sygnałów informacyjnych (niekoniecznie informujących), tożsamym z globalną infosferą. W układzie społecznym potencjał zewnętrznej sterowności (sterowania systemem) wzrasta w miarę słabnięcia siły wewnętrznej jego odporności na obce wpływy – poczucia odrębności, tożsamości i potrzeby niezależności – suwerenności, przechodząc w potencjał wewnętrznej samosterowności – dążenia do nieznanych i niechcianych skutków. W ten sposób kształtuje się autoteliczny system samosterujący działania wbrew własnym ekonomicznym interesom i na własną polityczną szkodę, czego przykładem jest ideologiczne niszczenie gospodarek i kultur oraz technologiczne pozbawianie się państwowości i narodowości. Nieświadomość i niewrażliwość działań na własną i innych szkodę jest zaburzeniem, silniejszym od zdroworozsądkowego myślenia²⁶³.

²⁶¹ Tak dalece jest wysterowywane również społeczeństwo polskie karmione iluzją np. wzrostu gospodarczego. Por. M. Piątkowski, *Złoty wiek...*, s. 283.

²⁶² Na temat toksyczności cyberwojny za pomocą mediów społecznościowych por. P. Łuczuk, *Cyberwojna. Wojna bez amunicji?*, Biały Kruk, Kraków 2017, s. 116 i nast.

²⁶³ Zaburzenia natury psychopatycznej wiele tłumaczą w procesach decyzyjnych, politycznych, ekonomicznych i innych. Por.: M. Freestone, *Jak rozpoznać psychopatę? 7 typów niebezpiecznych umysłów, które nas fascynują i przerażają*, przeł. N. Wum, Wydawnictwo Muza, Warszawa 2022; Ż. Gotowalska-Wróblewska, D. Boduszek, *Jak się nie dać psychopacie? Poznaj jego metody*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2023; D.Ø.E. Nilsen, *Jak wykryć psychopatę? Rozpoznaj sygnały ostrzegawcze i uciekaj!*, przeł. M. Skoczko-Nakielska, Wydawnictwo Smak Słowa, Sopot 2021.

Jak podaje Otwarty Uniwersytet Ekonomiczny, sterowanie w systemie globalnym – sterowanie globalne – to „polityka ładu w globalizującej się gospodarce i połączenie ekonomicznych procesów ze społecznymi celami. Wskazuje ona państwom narodowym nowe zadania i konieczność liczenia się z ograniczeniem suwerenności w ramach rosnącej współpracy i integracji”²⁶⁴. W sposób zasadniczy pozwalają na to stacjonarne i mobilne oraz naziemne i satelitarne sieci komputerowe, telefoniczne, telewizyjne i radiowe, które nie są kontrolowane przez jeden ośrodek. Posiadają jednak wspólne cele – ekonomiczny w postaci koncentracji własności, oraz polityczny w postaci koncentracji władzy. W tym układzie cenzurowanie informacji (ukrywanie treści o prawdziwym stanie rzeczy) zostaje zastąpione manipulowaniem informacją, skutkującym wytwarzaniem przekonań niezgodnych z rzeczywistością. W miarę globalnego postępu technologicznego zakazy i nakazy prawne są zastępowane przez bardziej skuteczne na tym poziomie działania informacyjne²⁶⁵ – uprzedzenia i zachęty. Uprzedzenia zniechęcają do informacji prawdziwych, a zachęty skłaniają do korzystania z informacji wytwarzających nieprawdziwy obraz rzeczywistości. W ten sposób regulacja zastępowana jest przez samoregulację, kontrola przez samokontrolę, sterowanie przez samosterowanie²⁶⁶. Układ globalny jako bezkonkurencyjny utrzymać może samokontrola zatomizowanych jego składników²⁶⁷.

Bywa że zmanipulowany odbiorca sam – z własnej inicjatywy – szuka tego, co nieprawdziwe i chce tego, co jest niedobre. Zmanipulowany obiekt jest wewnętrznie sprzeczny, gdyż nie wie, że nie wie, oraz chce tego, czego nie chce. Taka sytuacja jest autodestrukcyjna, gdyż oznacza pograżenie w nierzeczywistości ze wszystkimi tego konsekwencjami²⁶⁸. A. Bard i J. Söderqvist piszą, że „zalewający nas strumień infor-

²⁶⁴ Wykład J. Rymarczyk z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu pt. *Globalizacja i globalne sterowanie*, http://wiedzainfo.ue.wroc.pl/wyklady/117/globalizacja_i_globalne_sterowanie.html.

²⁶⁵ J. Kabziński, *Teoria sterowania. Projektowanie układów regulacji*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2021.

²⁶⁶ Należy tu zwrócić uwagę na możliwości czysto techniczne. Por. E. Rosołowski, *Automatyczne sterowanie i regulacja. Procesy ciągłe i dyskretne*, Akademicka Oficyna Wydawnicza Exit, Warszawa 2020.

²⁶⁷ Por. J. Kossecki, *Tajniki sterowania ludźmi*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1984.

²⁶⁸ Por. D. Bar-Tal, *Złudzenia niszczące życie. O konflikcie państwa izraelskiego z Palestynczykami*, przeł. T. Rawski, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2024.

macji nie jest ani zjawiskiem, którego nie dało się przewidzieć, ani tym bardziej szczęśliwym losem na loterii dla obywateli i konsumentów, ale precyzyjnie opracowaną strategią sprawowania kontroli nad społeczeństwem. Potężne grupy interesów wysyłają gęste chmury rozpraszaającej nas informacji po to, aby utrzymać w tajemnicy istotną wiedzę na pewne tematy”²⁶⁹. Tego rodzaju chmury blokują zdrowe, naturalne, spontaniczne, adekwatne i racjonalne postrzeganie, doświadczanie, myślenie, rozumowanie i odczuwanie. Przetwarzanie chmurowe obejmuje nie tylko dane i informacje, ale także przetwarzające je zmysły i umysły. Żyjemy w cyfrowych chmurach informacyjnych przesuwających się torami z zakulisowo i automatycznie przedstawianymi zwrotnicami, zwanymi sterownikami²⁷⁰, absorbującymi nas nieznanymi dotąd sprawami i problemami. Opływające glob prądy unoszą mentalne „ławice umysłów” kontrolowanych przez zindywidualizowaną cenzurę²⁷¹. Kluczowe okazuje się otwieranie zakamarków ludzkiego życia na globalne przepływy, których sile nie opierają się cywilizacjotwórcze aspiracje narodowe, kulturowe i religijne²⁷².

1.3. Teza niwelowania struktur poznawczych

Niwelowanie struktur poznawczych

Teza niwelowania struktur poznawczych wskazuje na masową amorfizację umysłów polegającą na zacieraniu granic i różnic pomiędzy poszczególnymi obszarami aktywności poznawczej – intelektualnej, dążeniowej – wolicjonalnej, oraz afektywnej – emocjonalnej, uformowanych i ugruntowanych podczas długiego okresu cywilizacyjnego wysił-

²⁶⁹ A. Bard, J. Söderqvist, *Netokracja. Nowa elita...*, s. 98.

²⁷⁰ J. Kabziński, P. Mosiłek, *Projektowanie nieliniowych układów sterowania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.

²⁷¹ Por. opisy Amandy Hopkins w pracy *Zachowania prospołeczne i antyspołeczne. Ćwiczenia rozwijające i kształtujące procesy poznawcze*, Wydawnictwo Harmonia, Gdańsk 2018.

²⁷² Sprzyjają temu instytucje takie jak The World Council of Religious Leaders – Światowa Rada Liderów Religijnych – ściśle współpracująca z ONZ organizacja międzynarodowa poświęcona szerzeniu wzajemnego zrozumienia i szacunku pomiędzy wyznawcami różnych religii w celu rozwijania światowego pokoju.